

RITA MILIŪNAITĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: norminamoji kalbotyra, sociolingvistika, interneto lingvistika.

NAUJIEJI KONTAMINACINIAI DARINIAI LIETUVIŲ KALBOJE

New Blendings in the Lithuanian Language

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami pastaruoju metu lietuvių kalbos vartosenoje pastebimai pagausėję kontaminaciniai dariniai, jų atsiradimo priežastys bei šaltiniai, sandaros ir funkcionavimo ypatumai. Remiamasi naujausiais Lietuvių kalbos institute kaupiamo elektroninio *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* faktais. Iki šiol tokių tyrimų lietuvių kalbotyroje nėra buvę dėl duomenų retumo ir dėl nuostatos, kad tai esantys pakraštiniai, didesnio dėmesio neverti reiškiniai. Glaus-tai parodomas anglų kalbos kontaminacinių darinių tyrimų ir jų problematikos kontekstas. Straip-snio priede pateikiamas apie 80 kontaminacinių darinių, fiksuotų dabartinėje lietuviškojoje var-tosenoje, sąrašas.

ANNOTATION

The article analyses the current abundant occurrence of blendings in Lithuanian language, the reasons and sources of occurrence as well as peculiarities of composition and functioning. The research is based on the latest facts from electronic Database of *Lithuanian Neologisms* prepared by the Institute of the Lithuanian Language. The research of this kind has never been conducted in Lithuanian linguistics due to scarcity of data and the attitude that the blendings are marginal phenomena not worth greater attention to be paid. The context of English blendings derivation research and problems caused is briefly presented. The list of 80 blending formations recorded in contemporary Lithuanian language is presented in the annex to the article.

ESMINIAI ŽODŽIAI: žodžių daryba, naujažodis, kontaminacinis darinys, bendrinė kalba, stilistika.

KEYWORDS: word-formation, neologism, blend, standard language, stylistics.

1. ĮVADINĖS PASTABOS

Naujoji lietuvių kalbos leksika sulaukia vis didesnio tyrėjų ir visuomenės susidomėjimo, nes pastaraisiais dešimtmečiais šioje srityje vyksta spartūs ir intensyvūs pokyčiai. Stebint naujus dabartinės vartosenos reiškinius, tyrėjų akis pirmiausia atkreipia naujieji skoliniai. Nagrinėjamas jų prisitaikymas prie lietuvių kalbos rašybos, kirčiavimo, tarties, leksinės ir gramatinės sistemos, santykis su galimais lietuviškais atitikmenimis (kurių dalis taip pat yra nauji dariniai ar naujų reikšmių įgiję žodžiai), kalbos vartotojų kalbinės nuostatos dėl naujųjų skolinių ir jų atitikmenų. Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje atliekamas nuolatinis naujųjų skolinių norminimo darbas.

Greta šių naujų lietuvių kalbos reiškinių gerokai nuošalyje lieka su skoliniais tiesiogiai nesusiję naujadarai. Dalis jų, jau beįsitvirtinančių vartosenoje, pateks į Lietuvių kalbos institute rengiamą *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną*. Kebliau yra su okazinių darinių – pavienių, autorinių, situacinių naujadarų tyrimais. Tokie dariniai priklauso daugiau stilistikos sričiai kaip spalvingos raiškos priemonės. Jie pavieniui patenka į atskirus bendresnius tyrimus ar kontekstus, pavyzdžiui, aprašant kokio autoriaus leksiką ar funkcinių stilių ir žanrų požymius, tačiau išsamių, vien tik naujadarams skirtų tyrimų beveik nėra. Tai suprantama, nes sukaupti iš įvairių šaltinių statistiškai reikšmingų duomenų apie retokus pakraštinius vartosenos reiškinius, neturint skaitmeninių įrankių, nėra paprasta.

Lietuvių kalbos institute pradėjus sistemškai registruoti ir tirti naująją XXI amžiaus leksiką, pastebėta, kad iš viso naujažodžių srauto išsiskiria nedidelė, bet įdomi jų grupė – kontaminaciniai dariniai, viena okazinių darinių rūšis (pavyzdžiui, *darbostogos, okupendumas, miaujiena* ir pan.). Nors kontaminaciniai dariniai lietuvių kalboje funkcionuoja kaip reti pavieniai žodžiai, bet sukaupus didesnę pluoštą matyti daugelio jų ekspresyvumas ir kai kurie bendri atsiradimo dėsningumai.

Straipsnio tikslas – remiantis naujausiais Lietuvių kalbos institute kaupiamo elektroninio *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* (toliau – ND) faktais, panagrinėti pastaruoju metu pastebimai lietuviškojoje vartosenoje pagausėjusius kontaminacinius darinius, jų atsiradimo priežastis bei šaltinius, sandaros ir funkcionavimo vartosenoje ypatumus, taip pat glaustai parodyti šios tematikos užsienio darbų (anglų kalbos kontaminacinių darinių tyrimų) kontekstą.

Apie vartosenoje padažnėjusius kontaminacinius darinius – tiek atsiradusius savo kalbos dirvoje, tiek verstinius ar skolintus, yra prasmės kalbėti ir todėl, kad būtų atnaujinta lietuvių kalbotyroje susiklosčiusi jų samprata ir mokslinėje bei mokomojoje literatūroje funkcionuojančių šios rūšies naujažodžių pavyzdžių fondas.

2. KONTAMINACINIŲ DARINIŲ SAMPRATA

Greičiausiai dėl paties reiškinio – kontaminacinių darinių – įvairovės jų samprata net toje pačioje kalboje gali gerokai skirtis. Lietuvių kalbotyroje nuomonių skirtumams susidaryti nebuvo didelio pagrindo, nes patys šie dariniai beveik netyrinėti.

2.1. Kontaminacinių darinių apibrėžtys ir įvardijimas

Dar 1880 m. vokiečių kalbininkas leksikografas Hermannas Paulas pavartojo terminą *kontaminacija* žodžių liejiniams, kurie sukuriama netyčia nuslydus liežuviui, t. y. dėl kalbos riktų, pavadinti, o vėliau ši sąvoka išplėsta iki panašių sintaksinių darinių (plg. Fisher 1998: 34).

Lietuviškai apie kontaminacinius darinius dėl jų pačių retumo lietuvių kalboje rašyta nedaug. Pranas Skardžius veikale *Lietuvių kalbos žodžių daryba* juos aptaria prie išvestinių naujadarų ir jiems skiria pastraipą (Skardžius 1943: 21):

Kontaminaciniai dariniai yra tokie, kurie sąmyšio keliu yra sudaryti iš dviejų sinoniminių arba kokių nors giminingų žodžių. Pvz. *ekertis, ekertė* Jž I 695¹ yra kontaminuota iš *eketis (-ė)* + *keřta, kakoryt* „poporyt“ Tvč. iš *kakarykū* + *rýtas, suvisaĩ* „visiš-kai“ LB 228 iš *suvisu* + *visai, žabagaraĩ* „smulkūs žabai, iš kurių daro kūlelius, aplau-žyti, aprtrupėję žagarai“ Šdv., Ob. iš *žābai* + *žagaraĩ* ir kt. Taip pat yra galimas daiktas, kad ir žem. *vambolē* „vabalas“ savo šaknį *vamb-* turi susidariusi iš *vab-* + *bamb-* (žodyje *baĩmbalas*), žr. Endzelin MLV IV 467.

Vinco Urbučio knygoje *Žodžių darybos teorija* kontaminaciniai dariniai pirmiausia minimi prie okazinių darinių, tačiau pabrėžtinai teigiama, kad tokio tipo „kalbėjimo reiškiniai“ neturi nieko bendra su žodžių daryba (Urbutis 2009: 324):

Žodžių darybai terūpi dariniai, o ne fonetiniai ar kitokie perdirbiniai, vienu tekstą žodžių keitimas kitais, kontaminacijos padariniai ir panašūs dalykai.

Šios citatos išnašoje pateiktime kontaminacijos paaiškinime V. Urbutis remiasi W. Dressleriu ir į šį reiškinį žiūri kaip į „fonetinio pobūdžio dviejų kuriuo nors atžvilgiu artimų žodžių klaidingą mišinį kalbėjime“, taigi kaip į vienkartinį kalbėjimo akte atsitiktinai pasitaikantį dalyką.

Kitoje knygos vietoje V. Urbutis skiria tikrąją kontaminaciją (tai esąs minėtas „nenumatytas dviejų kuo nors artimų žodžių mišinys kalbėjime (savotiškas liežuvio suklupimas)“) ir „sąmoningą dviejų žodžių maišymą (an. *blending, blend*), jų fragmentų jungimą į vieną žodį“ (Urbutis 2009: 354–355). Dėl pastarojo atvejo, re-

¹ Šaltinių santrumpos kaip autoriaus.

miantis užsienio kalbotyros darbais, pažymima, kad jis traukiamas į kai kurių kalbų žodžių darybos aprašus, bet esą matyti, „kad jungiamųjų fragmentų forma labai nereguliari, jų atsiradimas dažnai tesusekamas iš konteksto ar turi būti išmoktas“, taigi nesąs gramatinis (morfologinio pobūdžio) procesas, o jo padariniai, vadinamieji maišiniai, yra darybiškai neskaidomi (nemotyvuoti) žodžiai ir esąs tik leksikologijos tyrinėjimo objektas. Maišinių pavyzdžių pateikiamas tik vienas: anglų k. *brunch* ‘pusryčiai sykiu su priešpiečiais’ (iš *br/eakfast* ‘pusryčiai’ ir *l/unch* ‘priešpiečiai’) (Urbutis 2009: 355).

Apie kontaminacinius darinius kalbama ir dviejuose informaciniuose lietuvių kalbotyros leidiniuose: *Kalbotyros terminų žodyne* ir *Lietuvių kalbos enciklopedijoje*. Pirmajame kontaminacijos reiškiny apibrėžiamas gana apibendrintai – kaip sąmaiša (Gaivenis, Keinys 1990: 108):

Naujo žodžio ar posakio atsiradimas, sumyštant dviejų žodžių arba posakio dalims: *žabagaras* ← *žabas* ir *žagaras*, angl. *motel* „motelis“ ← *motor* ir *hotel*.

Lietuvių kalbos enciklopedijoje (straipsnis pasirašytas V. U., taigi Vinco Urbučio), kontaminacija įvardijama ir kaip kalbos, ir kaip kalbėjimo reiškiny (LKE 2008: 282):

kontaminācija – dviejų artimų kalbėjimo ar kalbos vienetų mišinys, kryžiavimasis, dėl kurio atsiranda naujas, tarpinis vienetas (maišinys).

Tačiau tolesnis aiškinimas, kad maišinių atsiradimo pagrindas – psichologinis, t. y. „kalbėtojo neapsisprendimas, katrą konkuruojantį vienetą pasirinkti“, rodo, kad, kalbant apie leksinės kontaminacijos atvejus, laikomasi siaurosios maišinių sampratos: kontaminacijos „padariniai paprastai suvokiami kaip vienkartinės kalbėjimo klaidos ir tik retai kada įsigali kalboje“. Pavyzdžių pateikiama kiek daugiau nei anksčiau minėtuose šaltiniuose:

dvėlė iš *dvasià* ir *vėlė*; žem. *krezdingà*, *kregždingà* bei Jono Bretkūno *blegzdinga* iš *blėzdingà* ir *krėgždė*; *žabagaras* iš *žabas* ir *žagaras*; *žvizdras* iš *žizdras*, *žiezdras* ir *žviždras*.

Be to, šioje enciklopedijoje ne tik minima sintaksinė kontaminacija (kaip ir *Kalbotyros terminų žodyne* – atsirandanti maišant posakio dalis), bet ir pateikiamas vienas jos pavyzdys: *pakelti tostą* iš *pakelti taurę* ir *(pa)skelbti, pasiūlyti tostą*.

Taigi pripažįstant, kad morfeminė kontaminacinių darinių analizė negalima arba galima tik ribotai, nes naujos leksemos sudaromos suliejant morfemos dalis ar vieną morfemą su kitos dalimi, lietuvių kalbotyroje sąmaiša nelaikoma tradiciškai suprantamos žodžių darybos proceso dalimi.

Tai bene ir viskas, ką esmingesnio būtų galima rasti lietuviškojoje kalbotyroje apie kontaminacinius darinius, arba maišinius.

Anglakalbėje literatūroje, kalbant apie kontaminacinius darinius, mėgstama sakyti, kad tai **dvi reikšmės, supakuotos į vieną žodį**. Suprantama, kad kalboje ieškoma būdų, kaip kuo glausčiau įvardyti reiškinį, kuris atsiranda kaip dviejų kitų reiškinų hibridas. Teigiama, kad kontaminacinių darinių kūrybos sėkmę ir paveikumą lemia tai, kiek galima iš darinio atpažinti skirtingų žodžių fragmentus. Vis dėlto ne visų kontaminacinių darinių leksinę reikšmę, net ir atpažinus tuos fragmentus, galima įspėti be konteksto, bet tokia ir yra okazinių darinių ypatybė.

„Supakuoto daikto“ vaizdinys kuriamas neatsitiktinai. Anglų kalboje vartojami du skirtingi kontaminacinius darinius įvardijantys žodžiai: *blending* (kaip darybos procesas), taip pat *blend* (kaip darybos rezultatas) ir *portmanteau* (dažniausiai vienai kontaminacinių darinių rūšiai pavadinti)².

Terminas *blending* gali būti verčiamas kaip *suliejimas*, *sąmaiša*: nauja leksema sukurama sujungiant mažiausiai dviejų pamatinių žodžių dalis, kai bent vienas iš tų žodžių trumpinamas, praleidžiant kai kurias fonemas (Gries 2004: 639, pvz.: *br[eakfast]* ‘pusryčiai’ + *[l]unch* ‘priešpiečiai’ → *brunch* ‘vėlyvieji pusryčiai’, *fool* ‘kvailys’ + *[phi]losopher* ‘filosofas’ → *foolosopher* ‘kvailosofas’³), taigi sudaromas nebūtinai iš sveikų morfemų ir tuo išsiskiria iš tradicinių žodžių darybos būdų. Darybos rezultatas *blend* – *maišinys*, arba *kontaminacinis darinys*. Kartais maišiniiais (kaip jau minėta, ir lietuvių kalbotyroje) vadinami ne tik paskiri žodžiai, bet ir stambesni kalbos vienetai.

Žodis *portmanteau* anglų kalboje pradėtas vartoti junginyje *portmanteau luggage*, ‘dviejų susivožiančių dalių lagaminas’⁴, taigi *portmanteau* lietuviškai – savotiškas ‘suvožtinis’. Savitiems dariniams, ypač tokiems, kurie atsiranda atsitiktinai kaip kalbėjimo riktai, pavadinti šį žodį pirmą kartą pavartojo mėgęs eksperimentuoti su žodžiais žinomas britų rašytojas, slapyvardžiu Lewisas Carrolis, knygoje *Alisa Veidrodžio karalystėje* (1871) (plg. Fisher 1998: 34). Pavyzdžiui, jo sukurtas žodis *slithy* yra sudarytas suliejant žodžius *sl[i]m* ‘glitus’ ir *lith[e]* ‘lankstus’; arba: *frumious* iš *fuming* ‘smilkstantis, dūmijantis; garuojantis’ ir *furious* ‘itūžęs;

² Plg. *blend* – „žodis, padarytas iš kitų žodžių dalių, derinant jų reikšmes, pavyzdžiui, *motel* iš *motor* ir *hotel*“ (prieiga internete: <http://www.oxforddictionaries.com>); „žodis (pavyzdžiui, *brunch*), padarytas sumaišant kitus žodžius ar žodžių dalis“; *portmanteau* – „žodis ar morfema, kurios forma ir reikšmė atsiradusios suliejus dvi skirtingas formas (pavyzdžiui, *smog* iš *smoke* ir *fog*) (prieiga internete: <http://www.merriam-webster.com/dictionary>).

³ Žodžio *kvailosofas* lietuviškojoje vartosenoje (Google paieškos įrankiu ir VDU tekстыne) nepavyko aptikti (žiūrėta 2014 09 24), bet tai vienas iš pavyzdžių, kaip prireikus tokį žodį būtų nesunku pasidaryti ar išsiversti; darinys *foolosopher* laikomas anksčiausiai (XVI a. pab.) fiksuotu anglų kalbos kontaminaciniu dariniu (Lehrer 2007: 116).

⁴ Plg. pranc. *porte-manteau* (*porter* ‘nešti’, *manteau* ‘paltas’) dabartinėje prancūzų kalboje reiškia drabužių, skrybėlių ir skėčių kabyklą.

smarkus', o tai, vieno šios knygos veikėjo žodžiais, ir yra „dvi reikšmės, supakuotos į vieną žodį“:

Nuo tol anglų kalboje žodžiu *portmanteau* (*words*) vadinami tokie žodžiai, kurie sudaryti iš dviejų ar daugiau žodžių dalių (nebūtinai morfemų, išleidžiant kai kurias fonemas), pirmiausia paremtų panašiu skambesiu ir reikšmėmis (vartosenoje jų pradėjo pastebimai rasti dar XIX a.). Nors kalbinėje literatūroje jų apibūdinimas kiek skiriasi (kai kada yra platesnis nei šios rūšies kalbėjimo riktų), galima sakyti, kad tokie „suvožtiniai“ yra kontaminacinių darinių (*blends*) dalis; kartais kontaminaciniams dariniams nusakyti pavartojamas ir junginys *portmanteau blends*.

Pažymėtina, kad kontaminacinius darinius reikia skirti nuo darinių, kurie paprastai sukuriami sutraukiant žodžių junginį į vieną žodį. Lietuvių kalbai tokia daryba nėra labai būdinga, bet dėl rusų kalbos poveikio vartosenoje tokių darinių (ir bendrinių, ir tikrinių žodžių – įmonių pavadinimų) XX a. antroje pusėje buvo pastebimai padaugėję – tiek skolintų, tiek pamorfemiui išsiverstų (pavyzdžiui, *kolūkis* ← *kolektyvinis ūkis* pagal *колхоз* ← *коллективное хозяйство*). Panašūs dariniai su nedidelėmis išimtimis lietuvių kalboje laikomi normų pažeidimais (*generangovas* ← *generalinis rangovas*, *vetpunktas* ← *veterinarijos punktas* ir kt.)⁵.

2.2. Kontaminacinių darinių tyrimų problematika

Užsienio literatūra apie kontaminacinius darinius nepalyginti gausesnė, vien tik anglų kalbos tyrimų esama daug išsamesnių ir platesnių – ten ir pačių kontaminacinių darinių gerokai gausiau. Žodžių suliejimas, arba sąmaiša, dar prieš keletą dešimtmečių anglų kalboje buvo laikoma pakraštiniu su naujažodžiais susijusiu reiškiniu, tačiau pastaruoju metu pripažįstamas kaip vienas iš dažnų ir produktyvių anglų kalbos žodžių darybos būdų, o kontaminacinių darinių tyrimai labai išpopuliarėjo (žr. Lehrer 2007: 115). Kontaminacinių darinių kiekį anglų kalboje lemia pamatinių žodžių atpažįstamumas ir jų sandaros paprastumas (Gries 2004: 639). Kaip matyti iš įvairių autorių tyrimų, nagrinėjamų duomenų (daugiausia sukaupytų dar nenaudojant skaitmeninių įrankių) apimtis paprastai esti ne daugiau kaip 100–600 tiriamųjų žodžių. Statistiškai tiriama kontaminacinių darinių sandara (plg. Fisher 1998: 35–43), rašybos ir foneminės ypatybės, nagrinėjama jų semantika ir pamatinių žodžių semantiniai santykiai susidarius jų sąmaišai, atliekami psicholingvistiniai kontaminacinių darinių suvokimo eksperimentai (plg. Lehrer 2007: 115–133) ir pan.

⁵ Žr. Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo Žodžių sandaros 2.3.2 punktą: „Sudurtiniai sutrauktiniai žodžiai, sudaryti iš vieno ar kelių žodžių pradžios ir paskutinio viso žodžio“ (prieiga internete: <http://vlkk.lt/lit/lt/klaidos/zodziu>).

Ši problematika išsamiai atskleidžiama Stefano Th. Grieso straipsnyje (žr. Gries 2004: 639–667 ir ten nurodytą literatūrą). Ji nusakoma taip:

- 1) kaip sąmaišą atskirti nuo kitų žodžių darybos procesų?
- 2) pagal kokius kriterijus atskirti vienos rūšies kontaminacinius darinius nuo kitų?
- 3) kas lemia kontaminacinių darinių struktūrą (kodėl jie sukuriama vienokiu ar kitokiu būdu)?

Daugiausia esama pirmojo ir antrojo aspekto problematiką gvildenančių tyrimų.

Kontaminacinių darinių klasifikacijos kriterijų nurodoma įvairių, bet pripažįstama, kad sukurti vientisą skirstymą į grupes trukdo jų įvairavimas pagal tuos pačius parametrus ir įvairios išlygos. Dažniausiai siūlomi tokie skyrimo požymiai:

- 1) dariniai, turintys foneminę sanklotą⁶ (jie dar skirstomi pagal tai, kokioje vietoje ir koks atsiranda morfemų trumpinimas ir sanklota, taip pat pagal tai, ar foneminė sankloda yra pagrindinis jų sudarymo būdas, ar tik pagalbinis);
- 2) dariniai, atsiradę trumpinant pamatinius žodžius;
- 3) dariniai, atsiradę mišriuoju būdu, derinant pirmą ir antrą būdus.

Šie požymiai dar papildomi kitais parametrais (kalbos dalys, skiemenų ilgis, pamatinių žodžių morfologinės ypatybės, semantiniai kontaminacinio darinio denotato požymiai ir kt.). Kartu pripažįstama, kad kiekvienas kontaminacinis darinys yra savitas ir, be bendrųjų sudarymo polinkių, turi individualių ypatybių (pavyzdžiui, ritmikos).

Bene įdomiausias klausimas, susijęs su kontaminacinių darinių problematika, yra trečiasis. Kadangi toks darinys teoriškai gali atsirasti, kelis žodžius suliejant įvairiais būdais ir sukuriant įvairiausių variantų⁷, svarbu išsiaiškinti, kas lemia konkretų rezultatą. Viena iš hipotezių, toli gražu ne visada pasitvirtinančių – ilgesnis iš pamatinių žodžių diktuoja savo sąlygas ir, kad darinys būtų atpažįstamesnis, to pamatinio žodžio paliekamas ilgesnis fragmentas. Statistiniai tyrimai tokį polinkį iš dalies patvirtina: antrasis darinio žodis dažniau būna ilgesnis, ir išleidžiamas didesnis fragmentas. Sąliejos būdui turi reikšmės pamatinių žodžių dažnumas (trum-

⁶ Plg. anglų k. *overlap* 'dalinis sutapimas, sanklota' (Bronislovas Piesarskas. *Anglonas*, 2005); tai atvejai, kai keli pamatiniai žodžiai turi tokį patį fonemų ar grafemų derinį, o sudarant maišinius, vienas iš pasikartojančių derinių išleidžiamas.

⁷ Internetu galima rasti ne vieną anglų kalbos kontaminaciniams dariniams sudaryti sukurtą daryklę. Jas išbandžius matyti, kad, tarkim, dviejų žodžių sąliejos variantų anglų kalboje teoriškai gali būti net keliolika (vienos tokios daryklės prieiga internete: <http://www.portmanteaur.com>). Pamėginus į daryklę įrašyti du lietuviškus žodžius *darbas* ir *atostogos*, gauta 18 pagal anglų kalbos maišinių darybos dėsningumus galimų derinių (pavyzdžiui, *dastogos*, *dartostogos*), tarp kurių buvo ir vienas realiai fiksuotas dabartinėje lietuvių kalbos vartosenoje – *darbostogos* (kaip vertinys iš anglų kalbos – *workli-day* ← *work* + *holiday*).

pesnis ir vartosenoje dažnesnis, reiškiantis prototipinę kategoriją slyjejoje dažniau būna pirmesnis). Slyjejos vietą nemažai lemia fonetinės susiduriančių pirminių žodžių, ypač juos sudarančių priebalsių ypatybės. Taip pat teigiama, kad kontaminaciniai dariniai kuriami išlaikant pusiausvyrą tarp dviejų priešingų veiksmų – pamatinių žodžių atpažįstamumo ir darinių sandaros (tarimo, rašybos) paprastumo, o tai ir neleidžia sukurti šiuos procesus paaiškinančio bendrojo slyjejos modelio. Todėl linkstama pripažinti, kad kontaminaciniai dariniai – viena iš nenuspėjamiaušių naujų žodžių susidarymo kategorijų.

2.3. Kontaminacinių darinių sandara

Nors kontaminaciniai dariniai sudaromi atsižvelgiant į konkrečių suliejamų žodžių struktūrinės ir semantines ypatybes, galima rasti bendrų jų sandaros dėsningumų. Įvairiuose šaltiniuose pagal sudarymo būdą anglų kalbos kontaminacinių darinių dažniausiai nurodomos tokios stambios (skirstomos ir smulkiau) grupės⁸:

1) trumpinami abu pamatiniai žodžiai, pavyzdžiui:

robo[t] ‘robotas’ + [**kanga**]**roo** ‘kengūra’ → **roboroo** ‘robotas, turintis kengūros pavidalą’⁹;

sk[irt] ‘sijonas’ + [**sh**]**ort**[s] ‘šortai’ → **skort** ‘šortsijonis’;

free ‘laisvas’ + [**pre**]**mium** ‘premija’ → **freemium** ‘verslo modelis, kai dalis prekių ar paslaugų teikiama nemokamai, siekiant pritraukti daugiau vartototų prie mokamų prekių ar paslaugų’;

2) trumpinama tik antro pamatinio žodžio pradžia:

boy ‘vaikinas’ + [**bur**]**lesque** < italų k. *burlesco* ‘burleska’ → **boylesque**, lie. *boileska*¹⁰ ‘vyriškoji burleskos (šokio, kurį šokanti moteris gundomai pabrėžia savo moteriškumą) atmaina’;

hack ‘įsilaužti į kompiuterio sistemą; aistringai užsiimti programavimu’ + [**mar**]**athon** ‘maratonas’ → **hackathon**, lie. *hakatonas* ‘programinės įrangos kūrėjų maratonas (kelių dienų renginys), kurio metu kartu su grafikos dizaineriais siekiama kūrybinių ir edukacinių tikslų’;

⁸ Kadangi anglų kalbos rašyba nėra fonetinė, kontaminacinių darinių sudarymas yra atskira problema, susijusi tiek su fonetinėmis, tiek su grafinėmis pamatinių žodžių ypatybėmis, tačiau šiame straipsnyje nuo jos atsisirbojama.

⁹ Straipsnyje ir jo priede pateiktų kontaminacinių darinių reikšmės galima rasti *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* (<http://naujazodziai.lki.lt/>); tie, kurių reikšmė be konteksto gali būti visiškai neaiški, straipsnyje glaustai apibūdinami.

¹⁰ Nurodoma, jeigu lietuviškojoje vartosenoje funkcionuoja toks skolinys.

3) trumpinama tik pirmo pamatinio žodžio pabaiga:

coff[ee] ‘kava’ + *office* ‘biuras’ → *coffice*, lie. *kofisas* ‘kavinė, kurioje paprastai susirenka individualia veikla užsiimančios žmonės ir praleidžia jose dieną dirbdami (naudodamiesi nemokamu internetu ryšiu) ir gurkšnodami kavą’.

Pasitaiko ir retesnių, iš trijų pamatinių žodžių sudarytų kontaminacinių darinių, bet sąliejos principai paprastai tie patys, pavyzdžiui:

spor[t] + *por[no]* + *sexual* → *spornosexual* lie. *spornoseksualas* ‘antros kartos metroseksualas – vyras, kuris pabrėžtinai nori būti geidžiamas dėl išpuoselėto sportiško kūno’.

Matyti, kad jeigu pirmo pamatinio žodžio kamieno pabaigos fonemos atitinka antrojo pamatinio žodžio pradžios fonemas (pavyzdžiuose jas atitinkančios grafemos pabrauktos), susidaro minėtoji dviejų žodžių sanklota. Kontaminacinių darinių reikšmių apibrėžtys paprastai gana plačios, o tai ir rodo, kad kontaminacija yra patogus būdas, norint glaustai nusakyti kokį keliapusį reiškinių. Tokio pavidalo kontaminaciniai dariniai tampa ir lietuvių kalbos skoliniais, tik priderinami prie lietuvių kalbos gramatinės sistemos.

Lietuvių kalboje sudarytų kontaminacinių darinių klasifikacija būtų įmanoma tik nuodugniai ištyrus didesnio jų pluošto struktūrą.

3. KONTAMINACINIAI DARINIAI LIETUVIŲ KALBOS NAUJAŽODŽIŲ DUOMENYNE

Lietuvių kalbos naujadarų tyrimų, kurie būtų orientuoti ne į pavienius reiškinius, o į didesnes jų sankaupas, bendresnius darybos bei vartojimo polinkius ir remtųsi naujausiomis kompiuterinėmis technologijomis, – o be jų leksikos tyrimai šiandien apskritai sunkiai įsivaizduojami, – gausos nėra (plg. Mikelionienė 2000: 15–21). Nors lietuvių kalbos žodynų skaitmeninama vis daugiau, tačiau kompiuterinių įrankių jiems tirti kol kas taip pat stokojama. Todėl straipsniui duomenys imti iš skaitmeninio, bet renkant pavienius vartosenos faktus kaupiamo *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* (toliau – ND).

3.1. Duomenyno pobūdis

Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas – nebaigtinė, 2011 m. pabaigoje pradėta skelbti internete ir nuolat papildoma duomenų sankaupa, kurioje fiksuojami nuo XX a. pabaigos lietuvių kalboje atsiradę ir dabartinėje viešojoje vartosenoje

atsirandantys nauji žodžiai (skoliniai ir naujadarai), žodžių junginiai ir santrumpos, naujos žodžių reikšmės, taip pat informacija apie naujažodžių vartojimą ir norminimą (plačiau žr. ND interneto svetainėje, skyriuje *Apie duomenyną*). Į ND perkeliame iki šiol *Dabartinės vartosenos kartotekoje* (žr. Miliūnaitė 2009: 100–112) kaupiami naujažodžiai, taip pat renkami duomenys iš naujausių dabartinės lietuvių kalbos vartosenos šaltinių (internetinės ir popierinės žiniasklaidos, administracinių raštų, originaliosios bei verstinės grožinės literatūros ir kitokių knygų, reklamos, viešosios elektroninės komunikacijos ir kt.).

3.2. Kontaminaciniai dariniai duomenyne ir jų tyrimo aspektai

2014 m. spalio pabaigoje ND buvo pateikta daugiau kaip 2400 naujažodžių straipsnių ir netoli 8000 jų vartosenos pavyzdžių. Kontaminaciniai dariniai duomenyne turi atskirą žymą, tad šio laiko paieškos rezultatai rodo, kad jie sudaro kiek daugiau kaip 3 proc. (apie 80 straipsnių) visų naujažodžių. Taigi lietuvių kalbos naujažodžių sraute tokių darinių nėra daug, o rankiniu būdu juos aptikti galima tik atsitiktinai, skaitant daug tekstų¹¹. Visi ND naujažodžiai yra paliudyti dabartinės lietuvių kalbos vartosenoje (duomenyne pateikiama išsami jų šaltinių metrika, o jei žinoma, – ir autorystė).

Turint dar ne itin gausų naujųjų kontaminacinių darinių pluoštą, nebūtų galima tikėtis jų tyrimą rodysiant išsamų (juolab statistiškai reprezentatyvų) šio reiškinio vaizdą lietuvių kalboje, tačiau atsiradimo priežastis, šaltinius, kai kuriuos sudarymo polinkius bei vartojimo ypatumus jau galima nagrinėti. Vienas iš didžiausių tyrimo sunkumų tas, kad ne visada įmanoma nustatyti, koku būdu (skolinimo, vertimo, sudarymo lietuvių kalboje) atsirado kontaminacinis darinys, tad tokiuose tyrimuose esama ir nemažai hipotetinių teiginių.

4. KONTAMINACINIŲ DARINIŲ ATSIRADIMO PRIEŽASTYS IR BŪDAI

Kontaminacinių darinių, kaip ir visų naujažodžių, vartosenoje atsiranda dėl dviejų pagrindinių priežasčių: 1) poreikio įvardyti naujas realijas, 2) poreikio naujai įvardyti esamas realijas. Vieni plačiai paplinta (*botelis*, *smogas*), kartais tampa termi-

¹¹ Beje, naujažodžių paieškai pavadinti anglų kalboje yra sukurtas specialus žodis – maišinyš *lekspionazas* (← *lexicon* 'leksika (žodynas)' + *espionage* 'šnipinėjimas': 1. naujažodžių medžioklė; 2. kalbėtojų leksikos sekimas ar kontroliavimas) (žr. Zuckermann 2008: 150).

nais (*katomas, kubitas, spintronika*) ar net vartojami kaip tikriniai žodžiai (*Tanzanija* ← *Tanganika* + *Zanzibaras*), o kiti lieka vienadieniai, situaciniai, reikalingi konkrečiame kalbėjimo akte savitai įvardyti kokį daiktą ar reiškinį (*skrendaras, kedulas*) arba kurį laiką funkcionuoja laisvojoje vartosenoje, plisdami, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose, o iš jų ir žiniasklaidoje (*labradudelis, okupendumas, sekspertas*).

Vienas iš aiškiausių kalbos dėsnių, veikiantis kuriant maišinius – ekonomiškumo principas: kelių daiktų (reiškinų) požymius turinčiam naujam reiškiniui pavadinti ieškoma kuo taupesnės raiškos. Tai suvokia patys kalbos vartotojai:

Mobilų telefoną siūlau oficialiai vadinti **mobifonu**¹², o šnekamoje kalboje **mobu**. Bendra taisyklė – dažnai kalboje naudojami žodžiai turi būti trumpi. Reikėtų sutrumpinti ir automobilį; mašina irgi ilgokas [...]. [*delfi.lt* straipsnio komentaras, 2010 04 08]¹³

Pastarojo meto kontaminacinių darinių pagausėjimas vartosenoje aiškinamas ir tuo, kad informacijos pertekliaus sąlygomis ieškoma naujų, įtaigių raiškos būdų, o vienas iš jų – kalbos priemonių komercializavimas, nes šie dariniai skamba naujai ir pačius jų kūrėjus parodo kaip aktyvius, kūrybiškus, modernius – tokius, kurie atitinka verslaus žmogaus požymius (Lehrer 2007: 116).

Toliau apžvelgiami kontaminacinių darinių atsiradimo lietuvių kalbos vartosenoje būdai. Juos skirti gana keblu, nes galimi keli susikertantys kriterijai: pagal kilmę ir pagal sudarymo būdą.

4.1. Skolinimasis

Iš turimų duomenų matyti, kad didžioji dalis kontaminacinių darinių ateina kaip skoliniai, ypač iš anglų kalbos, kurioje jie mėgstami ir dažnai kuriami kaip ekspresyviškos ir glaustos raiškos priemonės. Lietuvių kalbos sistemos atžvilgiu kai kurie skolinti tokie naujažodžiai nėra tikrieji kontaminaciniai dariniai (kaip žodžių suliejimo rezultatas pačioje lietuvių kalboje), jeigu suvokiami kaip vientisas, neskaidomas žodis, pavyzdžiui: *blògas, flomo, prosumeris*¹⁴ ir kt. Tačiau suprantama, kad toks suvokimas yra gana subjektyvus ir nemažai priklauso nuo, kiek gimtakalbiai moka skolinančiąją kalbą. Todėl straipsnyje pateikiama ir tokių naujažodžių, kurie yra

¹² Čia ir kitur pavyzdžiuose paryškinta šio straipsnio autorės.

¹³ Šios ir kitų citatų kalba netaisyta.

¹⁴ plg. *blògas* ← [*we*]**b** ‘interneto tinklas’ + **log** ‘dienoraštis’ – lie. *tinklaraštis*; *flomo* ← **flo**[*ral*] ‘gėlėtas’ + [*ca*]**mo**[*uflage*] ‘kamufliazas’ – ‘audinio raštas, kurio foną sudaro kamufliazinis spalvinimas, o ant jo – ryškiaspalvės gėlės’; *prosumeris* ← **pro**[*fessional*] ‘profesionalus’ + [*con*]**sumer** ‘pirkėjas’ – ‘itin aktyvus vartotojas, greitai reaguojantis į įvairias rinkodaros priemones’.

tikrieji kontaminaciniai dariniai tik anglų kalboje, pavyzdžių. Tačiau jie neabejotinai skatina ir lietuvių kalbos žodžių kontaminacijos procesus, juolab, kaip bus matyti, įmanomi atpažinti kaip sudaryti iš kelių skolintų ir lietuvių kalboje savarankiškai funkcionuojančių žodžių, t. y. jų nuotrupų.

Vartosenoje kai kurie skolinti anglų kalbos kontaminaciniai dariniai lieka kartais net neadaptuojami (citatų pavidalo), tik paaiškinama jų kilmė ar bent reikšmė:

Chiconomics – (*chic* – prabanga + *economics*) prabangos siekis išlieka, tačiau jos realizavimą stipriai paveikė ekonomikos krizė. [*blog.lrytas.lt*, 2010 07 23]

Vienas robotikos profesorius iš Singapūro išrado įtaisą su lietimui ir judesiams jautriomis „lūpomis“, kurios gali padėti didelio atstumo išskirtoms poroms „bučiuotis“ internetu. Žmogaus galvos su itin didelėmis lūpomis pavidalo įtaisas „**Kissenger**“, kurio pavadinimas sukurtas iš anglų kalbos žodžių „kiss“ (bučinytis) ir „messenger“ (žinianešys, taip pat populiarus internetinio susirašinėjimo programa), buvo pristatytas birželį per vieną mokslinę konferenciją Didžiojoje Britanijoje, tačiau dar yra tobulinamas prieš pradėdant komercinį platinimą. [*tv.delfi.lt* 2012 09 09]

Mes pasirinkome vadinamąjį „**freemium**“ verslo modelį. Pats žaidimas nemokamas, tačiau susimokėjus galima įsigyti kreditų, kurie žaidėjui suteikia tam tikrus privalumus. Tarkime, pastatas statomas šešias valandas, tačiau jei jo reikia čia ir dabar – jums tą pastatą pabaigs statyti sumokėjus papildomų kreditų. Taip pat kreditus galima iškeisti į greitesnį resursų gaminimą, skraidymo pagreitinimą, stipresnius karius ir kitus patobulinimus. [*delfi.lt* 2012 07 28]

Versti kontaminacinius darinius atitinkamais savos kalbos maišininiais ne visada įmanoma dėl to, kad jie būtų sunkiai atpažįstami. Pavyzdžiui, nors bendrinėje lietuvių kalboje skolinys *leginsai* laikomas neteiktinu (vartotina *tamprės, timpės*), verstame tekste neišsina be jo išsiversti, nes *džeginsus* pavadinti **džimpėmis* (‘džinsinės timpės’), o *meginsus* **vimpėmis* (‘vyrų timpės’) būtų netikslinga:

[...] iš Milano atkeliavę į viso pasaulio miestų gatves, dabar jau skiriami ir naujosios kartos *leginsai*: **džeginsai** (*džinsai* + *leginsai*) ir **meginsai** (vyrų *leginsai*). [*blog.lrytas.lt* 2010 07 23]

Taigi normintojams skolinti maišiniai kelia keblumų, nes kartais net tada, kai pamatiniais žodžiais einantys skoliniai kodifikuojami kaip neteiktini bendrinei kalbai ir keičiami lietuviškais atitikmenimis, atėję į lietuvių kalbą kaip skolintų maišinių dėmenys jie vis tiek tampa viešosios vartosenos faktais (dar plg.: *vebinaras*, bet *vebas* neteiktinas; *haktyvistas*, *hakatonas*, bet *hakeris*, *hakinti* neteiktini).

Skolinti kitų kalbų kontaminaciniai dariniai gali būti laikomi kontaminaciniais ir lietuvių kalboje, jei bent vienas dėmuo (o dažnai ir abu) yra atpažįstami kaip

lietuvių kalboje funkcionuojančių skolinių fragmentai (plg.: *banksteris* ← *bankas* + *gangsteris*; *haktyvistas* ← *hakeris* + *aktyvistas*; *mechatronika* ← *mechanika* + *elektronika*; *sekspertas* ← *seksas* + *ekspertas*; *vebinaras* ← *veb* an. ‘tinklas; internetas’ + *seminaras*; *metroseksualas* ← *metropolitan* ‘didmiesčio’ + *heterosexual* ‘heteroseksualas’). Atpažinimo ir suvokimo (bent užuominos) momentas šiuo atveju svarbus dvejopai: 1) atskleidžia kontaminacinio darinio reikšmę, nes neperprantant jo sudedamųjų dalių, pati naujažodžio reikšmė dažnai būna neaiški, o ji kuriama kaip tik pamatinių žodžių reikšmių pagrindu; 2) skatina naujų analogiškų darinių atsiradimą ir pačioje lietuvių kalbos dirvoje.

Skolinti kontaminaciniai dariniai gali būti sudaromi iš tikrinių žodžių – asmenvardžių. Jei tais asmenvardžiais įvardijamos gerai žinomos asmenybės (dažniausiai sutuoktinių arba ideologiškai artimų politikų poros), lietuvių kalboje tokie žodžiai paprastai, o ypač atitinkamame kontekste, suvokiami kaip kontaminaciniai dariniai, pvz.: *Merkozi* ← *Merkel* + *Sarkozy*; *Mobama* ← *Michelle* (Baracko Obamos sutuoktinės vardas) + *Obama*; *Pugalkinai* (*Pugačiova* + *Galkinas*), *Putleris* ← *Putinas* + *Hitleris*.

4.2. Vertimas

Kitų kalbų kontaminaciniai dariniai yra nemažas išbandymas vertėjams. Dalis tokių darinių padėmeniui išverčiami (kartais sukeičiant dėmenis vietomis), nors formaliai gali atrodyti kaip pasidaryti lietuvių kalboje, plg.: *kaimobilis* (vo. *dorfmobil*) ← *kaimas* + *automobilis*; *darbostogos* (an. *worldiday*) ← *darbas* + *atostogos* ‘metas, kai dirbama per atostogas’, *lenininklas* (la. *leņīnekļis* ← *Leņins* + *piemīnekļis*) ← *Leninas* + *pamīnkļas*. Panašius darinius vertiniais neabejotinai galima laikyti tik tada, kai paliudijamas pats vertimo faktas (kai yra žinoma, kad tekstas verstinis).

Jeigu lietuvių kalbos raiškos galimybės leidžia, vertėjai gali rinktis, ar vartoti žodžių junginį, ar įprastai sudarytą dūrinį, ar maišinį. Pavyzdžiui, anglų kalbos kontaminacinis darinys *spooktacle* ← *spook* ‘šmėkla’ + *spectacle* ‘reginys; spektaklis’) tekste apie Helovyno naktį šiaurės pašvaistės sukeliamus vaizdus galėtų būti verčiamas dvejopai: *šmėkliškas spektaklis* arba **šmėklaklis*. Dar plg.:

Taip pat su socialiniais tinklais įsitvirtina ir nauja mada – **tingus aktyvizmas** (angl. **slacktivism**), kai tikima, jog socialiniame tinkle „Facebook“ prie petičijos paspaustas „Patinka“ (angl. Like) mygtukas yra lygus politiškai aktyvaus gyventojo žingsniui. [delfi.lt, 2013 10 29]

4.3. Maišyba

Prie tikrųjų lietuvių kalbos kontaminacinių darinių skirtini tie, kuriuos vartojimo kontekstas liudija sukurtus lietuvių kalboje, pavyzdžiui: *klaikėdos* ← *klaikus* + *Kalėdos*; *sriubokėliai* ← *sriuba* + *burokėliai*¹⁵; *kedulas* ← *Kedys* (pavardė) + *gedulas*; *šaukštutė* ← *šaukštas* + *šakutė* ('dažnai turistų naudojamas sulankstomas įrankis, kurio viename gale šaukštas, kitame – šakutė'; esama ir angliško atitikmens *spork* ← *spoon* 'šaukštas' + *fork* 'šakutė', bet tiesioginio liudijimo, kad tai vertinys, nefiksuota).

Lietuvių kalboje kontaminacinių darinių sąmaišos būdai panašūs kaip ir anglų kalboje (žr. straipsnio 2.3 poskyrį). Pats populiariausias – sulieti du žodžius, turinčius tapačių arba artimų fonemų derinių, imant pirmojo žodžio pradžią ir antrojo pabaigą, pavyzdžiui:

miau + [n]*aujiena* → *miaujiena* 'su katėmis ir jų priežiūra susijusi naujiena';

klaik[us] + [Kal]*ėdos* → *klaikėdos* 'kalėdinių dovanų pirkimo karštinės laikotarpis';

elektr[oninis] + [atvī]*rukas* → *elektrukas* 'elektroninis (internetu perkamas ir siunčiamas) atvirukas';

mur + [g]*urmanas* → *murmanas* 'kas mėgsta glaistytus varškės sūrelius *Murr...*'.

Kontaminacinių darinių atsiradimą neabejotinai skatina analogijos. Tiesa, ne visada tokie analoginiai dariniai laikomi kontaminaciniais (plg. Fisher 1998: 35). Darybos elementai gali nesutapti su morfemų ribomis, bet paskui vieną netipiškos sandaros žodį kartais atsiranda būrys naujų, pavadinančių skirtingus kokios nors rūšies daiktus ar reiškinius. Pavyzdžiui, pagal tradicinės darybos žodį *alkoholikas* atsirado *darboholikas* ir ilgainiui *-holikų* ėmė vis daugėti: *muzikoholikas*, *seksoholikas*, *šokoladoholikas* (Mikelionienė 2002: 79), taip pat *energiholikas*, *kinoholikas* (ND).

Nustatyti, ar toks analoginis darinys atsirado lietuvių kalboje, ar buvo pasiskolintas, ar išsiverstas, vėlgi galima tik ištyrus kiekvieno darinio vartojimo kontekstą. Pavyzdžiui, ND fiksuota pluoštas naujažodžių, turinčių antrąjį dėmenį *-nomika* ir pavadinančių įvairias ekonomikos apraiškas: *abenomika* (*Abé* – Japonijos premjero pavardė), *dykonomika*, *dovanomika*, *keistanomika*, *laisvanomika*, *putinomika*, *reiganomika*.

Kaip minėta, anglų kalboje viena iš kontaminacinių darinių tyrimo problemų – kaip atskirti maišybą nuo kitų darybos būdų. Lietuvių kalboje dėl duomenų negausos šios problemos kol kas negalima plačiau aptarti, nebent pakomentuotinas vienas atvejis – naujažodis *muzikėčia*:

¹⁵ Retas atvejis, kai maišinys, žodžių junginio atitikmuo, sudaromas pirmu dėmeniu kaip pagrindą imant antrąjį junginio žodį (*burokėlių sriuba* → *sriubokėliai*).

Klaipėdos koncertų salėje spalio 23-iają, prisimenant lietuvių grožinės literatūros pradininko Kristijono Donelaičio 300-ąsias gimimo metines, ansamblis “Vilniaus arsenalas” atliks kompozitoriaus Antano Kučinsko **muzikėčias** “Apie žvėris ir žmones”. [respublika.lt, 2014 10 14]

Galima dvejopa jo atsiradimo interpretacija. Darinys gali būti tradicinis (*muzika* + priesaga *-ėčia*) arba kontaminacinis, suliejant du žodžius *muzika* + *pasakėčia*. Antrasis atvejis daug tikėtinesnis: vartojimo kontekstas rodo tiesioginę darinio sąsają su *pasakėčia*.

5. KONTAMINACINIŲ DARINIŲ FUNKCIONAVIMAS VARTOSENOJE

Angliškojoje leksikografijoje laisviesiems stiliams būdingi kontaminaciniai dariniai dažniausiai pateikiami su įvairiomis žymomis: šnekamosios kalbos, slengo ar turintys stilistinių atspalvių (žr. Fisher 1998: 35). Jie ne tik leidžia mintį perteikti glausčiau, bet ir pagyvina kalbą, suteikia naujų minties raiškos galimybių.

Iš turimų ND pavyzdžių taip pat matyti, kad daugelis kontaminacinių darinių funkcionuoja laisvojoje vartosenoje (laisvesnių žanrų žiniasklaidoje, elektroninėje komunikacijoje, grožinėje literatūroje, reklamoje), kur gali reikštis individualus autoriaus stilius. Antai autorinis ekonomistės Rūtos Vainienės darinys *žeuras* (← *žiaurus* + *euras*) tekste sukelia netikėtumo efektą:

Euras ar „**žeuras**“? [antraštė]

Esame unikaliai palankioje padėtyje – ir su euru, ir be jo. Įsivedę eurą, prarastume lankstumą, kurį dabar turime. Jei euro zoną ištiktų katastrofa, galėtume greitai ir neskausmingai persisieti prie kitos valiutos ar žaliavos. Sutaupykite daug lėšų ir žmonių nervų. Būtų neapdairu vien iš politinių ambicijų įgyvendinti planą A, kai situacija radikaliai pasikeitusi į B. Euras būtų tinkama valiuta, jei tai būtų ekonomine logika pagrįstas projektas, jei jis garantuotų ilgalaikį stabilumą. Deja, dabar apie jį to pasakyti negalime, todėl turime gerą progą nepaskubėti. Kad siekdami euro, neužsoktume ant „**žeuro**“. [balsas.lt, 2013 03 27]

Kalbant apie nenusipėjamus pastarųjų metų lietuviškus orus, juokaujant sukurti situaciniai naujažodžiai *vasovas*, *vaslandis*, *vasgužė*, *vasželis* – 2013 m. pavasaris ir vasaros pradžia buvę tokie vėsūs, kad atrodė, jog dar nesibaigė vasaris:

Vienoje iš populiarių „demotyvacijų“ – ant sniego tupinti katė ir ši pavasarį puikiai atspindintis tekstas: „sausis, vasaris, **vasovas**, **vaslandis**, **vasgužė**, **vasželis**...“ [delfi.lt, 2013 03 22]

Nors pačių kontaminacinių darinių lietuviškojoje vartosenoje pamažu daugėja, bet bent kol kas jie neturėtų esmingiau paveikti lietuvių kalbos žodžių darybos polinkių, nes didžioji dalis yra pavieniai, situaciniai, tad nelinkę labai plisti. Viena iš silpnesnių grandžių, galinčių spartinti, ypač anglų kalbos pavyzdžiu, tokių darinių gausėjimą – netinkami (per ilgi, nepatogūs, neadekvatūs) skolinių atitikmenys. Pavyzdžiui, skolinys *hospisas* laikomas neteiktinu bendrinei kalbai žodžiu, bet vietoj jo siūlomas vartosenai nepatogus junginys *paliatyviosios slaugos ligoninė*. Tai gali skatinti panašių kontaminacinių darinių kaip kad **slaugoninė* atsiradimą.

6. IŠVADOS

1. Dabartinėje lietuvių kalbos vartosenoje pastebimai gausėjančią naujažodžių dalį sudaro kontaminaciniai dariniai (maišiniai), kurių padažnėjo skolintantis ar verčiant iš kitų kalbų, taip pat šiek tiek pasidaroma pačioje lietuvių kalboje. Taigi vyraujantis šių darinių tipas – ne pavieniai kalbėjimo riktai, o naujažodžiai kaip sąmoningos kalbinės veiklos rezultatas. Todėl lietuviškojoje mokslinėje, informacinėje bei mokomojoje literatūroje šiems dariniams reikėtų skirti daugiau dėmesio ir išsamiau aprašyti jų sandarą, atsiradimo priežastis, taip pat papildyti pavyzdžių fondą vartosenoje funkcionuojančiais realiais duomenimis.
2. Skolintieji kontaminaciniai dariniai pagal tai, ar lietuvių kalboje atpažįstami (t. y. ar savarankiškai funkcionuoja) juos sudarantys pamatiniai žodžiai, gali būti traktuojami dvejopai: arba kaip vientisi, dalimis neskaidomi žodžiai, taigi laikytini paprastais skoliniais, o ne dariniais, arba kaip svetimkilmiai kontaminaciniai dariniai.
3. Kontaminacinių darinių atsiradimą lietuviškojoje vartosenoje daugiausia skatina polinkis ieškoti ekspresyvesnių raiškos priemonių, taip pat glaustesnio raiškos būdo, kai siūlomi skolinių lietuviškieji atitikmenys esti per ilgi, keliažodžiai. Tačiau dėl savo negausumo bent dabartiniu metu šie dariniai neturėtų kelti grėsmės lietuvių kalbos žodžių darybos sistemai ir gali būti vertinami kaip pagauli stilistinės raiškos priemonė. Bendrinės kalbos normoms poveikio, kad ir nežymaus, gali turėti tie skolinti kontaminaciniai dariniai, kuriuos sudarantys pamatiniai žodžiai pripažįstami kaip neteiktini. Patekę į lietuvių kalbą kaip kontaminacinių darinių dalys, jie gali aktyvinti ir savarankišką tos šaknies svetimybų vartojimą.
4. Ilgainiui sukaupus daugiau duomenų (tikėtina, naudojantis didelėmis dabartinės vartosenos tekstų sancaupomis ir kompiuteriniais įrankiais), būtų galima pateikti sistemingesnę ir nuodugnesnę lietuvių kalbos kontaminacinių darinių klasifikaciją, atsirastų galimybė išsamiau ištirti jų sandarą ir atskleisti įvairesnių jų funkcionavimo vartosenoje aspektų.

ŠALTINIAI

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Kaunas: Kauno Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/index.jsp>

ND – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. Internetinė duomenų bazė. Sudarytoja Rita Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://naujazo-dziai.lki.lt>

LITERATŪRA

Fisher Roswitha 1998: *Lexical change in present-day English: a corpus based study of the motivation, institutionalization, and productivity of creativ neologisms*. – Tübingen: Narr.

Gaivenis Kazimieras, Keinys Stasys 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.

Gries Stefan Th. 2004: Shouldn't it be *breakfunch*? A quantitative analysis of blend structure in English. – *Linguistics* 42–3, 639–667.

Lehrer Adrienne 2007: Blendalicious. – *Lexical creativity, texts and contexts. Studies in functional and structional linguistics*, 58. Ed. Judith Munat. John Benjamins B. V., 115–136.

LKE 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*. 2-as patikslintas ir papildytas leidimas. Parengė Kazys Morkūnas, redagavo Vytautas Ambrazas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Mikelionienė Jurgita 2000: Naujažodžiai Vytauto Didžiojo universiteto kompiuteriniame tekстыne (paieška, atranka, klasifikavimas). – *Acta Linguistica Lithuanica* 42, 15–21.

Mikelionienė Jurgita 2002: Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potenciniai ir okaziniai dariniai. – *Acta linguistica Lithuanica* 46, 73–80.

Miliūnaitė Rita 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Skardžius Pranas 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių kalbos institutas.

Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija*. 2-as leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Zuckermann Ghil'ad 2008: „Realistic Prescriptivism“: The Academy of the *Hebrew* Language, its Campaign of „Good Grammar“ and *Lexpionage*, and Native *Israeli* Speakers. – *Israel Studies in Language and Society* 1 (1), 135–154. Prieiga internete: http://www.zuckermann.org/pdf/Realistic_Prescriptivism_Academy.pdf.

PRIEDAS

Lietuvių kalbos naujažodžių kartotekoje 2011–2014 m. fiksuotų kontaminacinių darinių sąrašas

abenomika	hakatonas	Mobama	robošuo
akvatlonas	haktvistas	mobifonas	sekspertas
banksteris	infotronika	mokomatas	sekspozicija
blògas	interkomis	monokinis	seksproginas
boileska	kaimobilis	murmanas	sekstingas
boligarchas	katomas	muzikėčia	sektremistas
botelis	kedulas	netiketas	siaurovizija
brančas	keistanomika	nomofobas	skrendaras
brandalizmas	kinoholikas	numanitaras	spintronika
brestoranas	kitleris	okupendumas	spornoseksualas
darbostogos	klaikėdos	parkomatas	šaukštutė
dykonomika	kofisas	planšefonas	šortsijonis
dovanomika	komunostalgija	pliurpalyvas	tanoreksija
džeginsai	labradudelis	poploras	tepyba
elektrukas	laisvanomika	postkapitalipsė	užreferendūminti
energiholikas	lenininklas	prosumeris	vebinaras
es'faltas	lopatologas	putinomika	vikinomika
femicidas	mechatronika	putirendumas	vikipedija
fleksitaras	meginsai	Putleris	žeuras
flomo	Merkozi	rašizmas	
fotelova	metroseksualas	reanimobilis	
frigebudas	miaujiena	reiganomika	

New Blendings in the Lithuanian Language

SUMMARY

The blendings in Lithuanian language appear while borrowing or translating words from other languages as well as some part of them originates from the Lithuanian language itself. The blendings from other languages can be treated in two ways, depending on the recognition of the base words from its fragments and their functioning as independent loanwords: they can be either integral (thus considered simple loanwords and not blendings as for example *blogas*, *flomo*, *prosumeris*); or as blendings of alien origin (for example *banksteris*, *hakatonas*, *sekspertas*).

There are two main reasons for blending occurrence as neologisms in the language: 1) the need to name new realities; 2) the need to give names to existing realities. Some blendings are

easily adapted (*botelis, smogas*), sometimes they become terms (*katomas, kubitas, spintronika*), still others never remain instant, daily or situational and are used in specific conversational acts to give peculiar names to items or phenomenon thus they serve as expressional means in a language.

The techniques of mixing blendings in Lithuanian language are similar as to those in English language. The most popular technique is blending two words containing identical or similar phoneme combinations when the beginning of the first word blends with the end of the second word. Due to its scarcity these blendings cause no threat to word derivation system in Lithuanian language and can be treated as a smart stylistic means.

The research results allow to expand and systemise the issues of blending derivation which has not been analysed in linguistic work up to now as well as complimenting the funds of examples by adding real functioning data. The collected facts provide further basis for the research of derivation and functioning of blendings.

Įteikta 2014 m. spalio 31 d.

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

ritam@lki.lt